

РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ВИМІР

Вінницький національний технічний університет

Анотація

В даній статті представлені основні проблеми розвитку освіти в Україні та можливі способи їх вирішення.

Ключові слова: освіта, якість освіти, державне регулювання освіти.

Abstract

This article presents the main problems of the development of education in Ukraine and the possible ways of their solution.

Keywords: education, quality of education, state regulation of education.

Освіта - основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. [1]

У сучасній Україні система освіти безперервно розвивається, і для неї характерне постійне відновлення й саморозвиток. ХХІ ст. – це час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому якість людського потенціалу, рівень освіченості і культури всього населення набувають вирішального значення для економічного і соціального поступу країни. Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, які відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави на найближчі два десятиліття вимагають глибокого оновлення системи освіти, зумовлюють її випереджувальний характер. [2]

Діяльність сучасної системи освіти України забезпечується цілою низкою освітніх нормативно-правових документів, серед яких основними є: Конституція України, Закон України "Про освіту", Закон України "Про загальну середню освіту", Закон України "Про мови в Українській РСР", Концепція середньої загальноосвітньої школи України, «Положення Міністерства освіти України "Про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад", "Про експериментальний педагогічний майданчик" та ін. Цими актами визначено основні напрямки модернізації змісту, форм і методів навчання, виховання й управління закладами освіти. Крім цих правових документів, важливими є Державна національна програма "Освіта. Україна ХХІ століття", затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 896 від 3 листопада 1993 р. та Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України № 347 від 17 квітня 2002 р.

Міністерство освіти і науки України докладає багато зусиль щодо реформування освітньої галузі. Але все ще залишається багато проблем, які не можуть чекати. Тому, щоб українська вища освіта посправжньому була ефективною, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті. Найбільш актуальними проблемами, які вимагають негайного вирішення є:

а) Проблема якості освіти

Освіту на даний момент серйозно різняться за якістю. Значні відмінності залежать від соціальних факторів: у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням окремих предметів воно вище, ніж у звичайних; у міських школах вище, ніж у сільських. Ці відмінності поглибилися у зв'язку з переходом країни до ринкових відносин. З'явилися елітні школи (ліцеї, гімназії). Наслідком даної проблеми є використання різних систем для визначення рівня інтелектуального розвитку або обдарованості.

б) Проблеми середньої і вищої школи. Співвідношення оволодіння професійними знаннями і загальногуманітарною культурою

Ситуація в середній школі зараз така, що, зламавши стару систему середньої освіти і не створивши нову, суспільство потрапило в дуже скрутне становище. Відмова від діяльності дитячих громадських організацій, складне фінансове становище вчителів призвели до того, що освіта втратила майже всі орієнтири, не знайшовши нових. У цих умовах підростаюче покоління позбавлене стійких моральних ідеалів. Цей процес посилюється спробами комерціалізації школи, що аж ніяк не завжди супроводжується підвищенням якості навчання. Особливе місце в збагаченні інтелектуального потенціалу країни належить вищій школі. Проте зміни і в змісті, і в напрямках, і в структурі її діяльності відбуваються дуже повільно. Дані соціологічних досліджень свідчать, що студенти і педагоги високо оцінюють можливість творчості, ратують за збільшення частки самостійної роботи, вдосконалення форм іспитів, розширення їх участі в управлінні вузом, підтримують розвиток конкурсної системи атестації всіх кадрів. Разом з тим до середини 90-х років вища школа увійшла в жорстоку кризу, з якого далеко не всі вузи мають можливість з гідністю вибратися.

в) Формування моральних орієнтирів у молоді

Система освіти ще погано формує високі духовні запити і естетичні смаки, стійкий імунітет до бездуховності, «масової культури». Роль суспільствознавчих дисциплін, літератури, уроків з мистецтва залишається незначною. Вивчення історичного минулого, правдиве висвітлення складних і суперечливих етапів вітчизняної історії слабо поєднуються із самостійним пошуком власних відповідей на питання, які висуває життя. Але безсумнівно, що історична свідомість в поєднанні з національною самосвідомістю набуває вирішальну роль у цивільній поведінці молоді. Інформаційна революція спонукає до безперервного поповнення знань. Щоправда, вони не мають однорідної структури. Завжди є ядро - ті знання, що лягають в основу наук, і периферія, де йде процес накопичення та оновлення, який не знецінює основний капітал.

г) Зниження соціального статусу вчителя. Проблема державного фінансування

Удосконалення народної освіти немислимо без виміру тієї ситуації, в якій знаходиться вчителювання, значна частина педагогічного корпусу. Якщо дотримуватися формальних критеріїв - наявності спеціальної освіти, стажу роботи і т.п., то більшість педагогів відповідають своєму призначенню. Але якщо оцінювати їх діяльність по суті, треба визнати, що багато хто з них відстали від вимог часу.

Основна група педагогів - жінки. Хоча давно стало очевидним, що у вихованні хлопчиків, юнаків (та й дівчаток) школа відчуває гостру нестачу «чоловічого впливу». Хоча за останній час істотно підвищена зарплата вчителів, середні розміри заробітку у працівників народної освіти усе ще набагато нижчий, ніж у робітників та інженерно-технічних працівників промисловості і будівництва. Формування педагогічних кадрів пов'язано зі специфікою їхньої праці. Воно органічно не сприймає утиску їх прав та авторитету. Упорядкування режиму праці і відпочинку педагогів - теж необхідна передумова їх громадянського і професійного зростання. Поліпшення потребують житлово-побутові умови викладачів. Незважаючи на надані їм пільги, забезпечення їх житлом, медичною допомогою, новою літературою залишається відкритим питанням. Школа серйозно відстає у насиченості обладнанням, комп'ютерною технікою, матеріалами і тим самим ставить своїх вихованців в положення, коли вони не можуть виступати повноцінними учасниками змагання на інформаційному полі.

Фахівці вказують на значне розширення системи вищої освіти, що відбувалося в Україні з середини 1990-х років, маючи на увазі як збільшення самої кількості вищих навчальних закладів, так і стрімке зростання загальної кількості студентів і випускників ВНЗ. Близько 85 % випускників українських середніх шкіл відразу після закінчення школи вступають до ВНЗ. Водночас відзначається брак фахівців робітничих спеціальностей, зокрема, у металургійній, машинобудівній, хімічній промисловості та у будівельній галузі. Зазначений показник вступу випускників українських середніх шкіл до ВНЗ справді є дуже високим за світовими стандартами. Для порівняння: 2012 року у США до ВНЗ вступили близько 66 % випускників середніх шкіл [3]. Разом з тим, за іншим важливим показником розвитку системи вищої освіти, а саме за часткою осіб з вищою освітою, Україна не входить до числа беззастережних лідерів. За даними дослідження 2013 року серед країн ОЕСР (Організація міжнародного співробітництва та розвитку об'єднує 34 країни світу, більшість з яких є країнами з високим доходом громадян та високим індексом розвитку людського потенціалу), до першої десятки країн світу з найвищою часткою осіб, що мають вищу освіту, належать Канада

(51 %), Ізраїль (46 %), Японія (45 %), США (42 %), Нова Зеландія (41 %), Південна Корея (40 %), Великобританія (38 %), Фінляндія (38 %), Австралія (38 %), Ірландія (37 %). (рис. 1). [4].

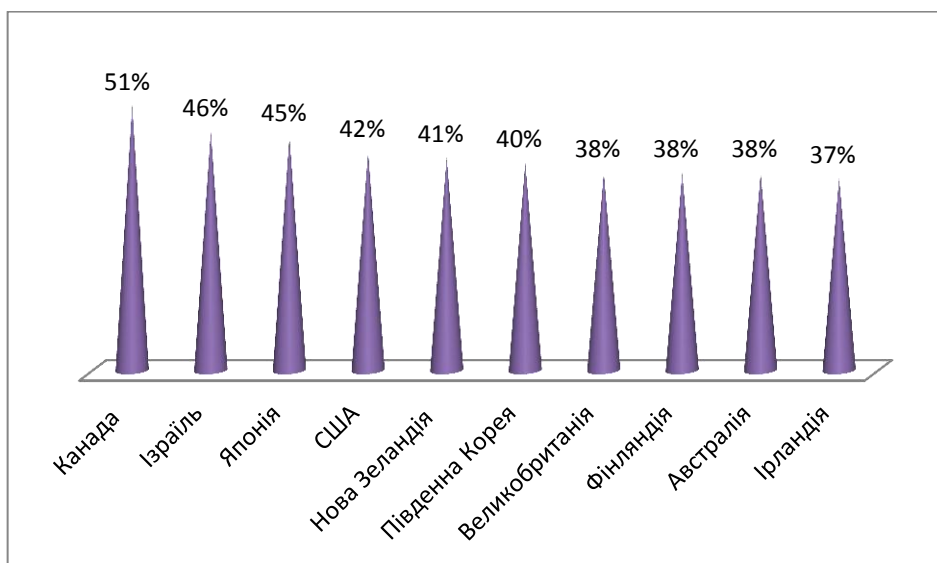

Рис. 1 – частка осіб з вищою освітою

За сумою показників часток осіб, що мають повну (22,7 %) та неповну вищу освіту (20,5 %) [5], можна стверджувати, що реальний відповідний показник для України становить близько 35 %, враховуючи, що до числа осіб з неповною вищою освітою віднесено також тих, хто повної вищої освіти не отримав чи не отримає її у майбутньому.

За міжнародним показником рівня залученості до вищої освіти (Gross Enrolment Ratio – відсоток осіб, що одержують вищу освіту, незалежно від їхнього віку, від загальної кількості осіб, які мають типовий для одержання вищої освіти вік) Україна посідає одне з чільних місць серед країн Центральної та Східної Європи (73 %). (рис. 2).

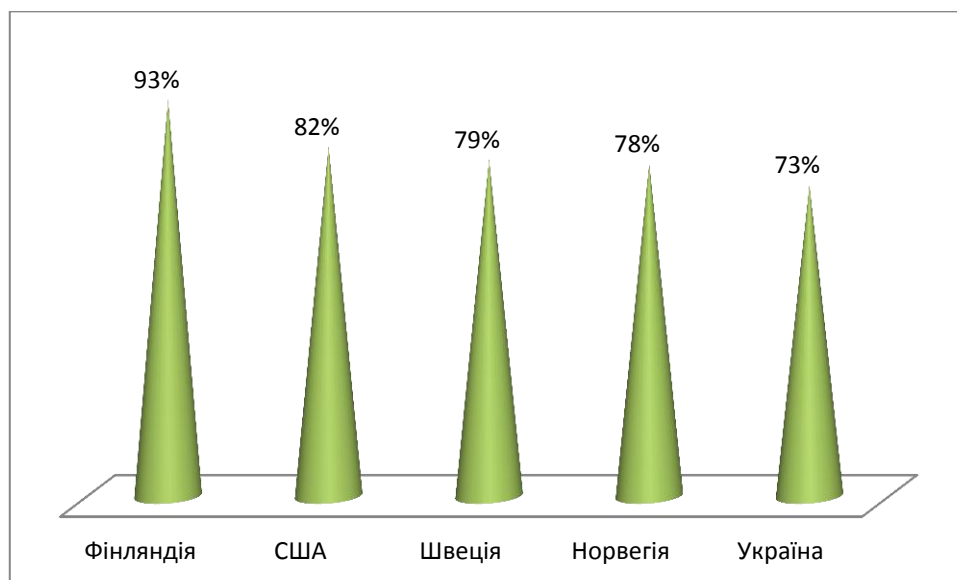

Рис. 2 – показник рівня залученості до вищої освіти

Разом з тим, наша країна за показником залученості до вищої освіти відстає від таких країн, як Фінляндія (93 %), США (82 %), Швеція (79 %) та Норвегія (78 %), які також мають значно вищий рівень загального соціально-економічного розвитку [6].

В останні роки з посиланнями на різні зарубіжні інституції було оприлюднено низку рейтингових оцінок якості української вищої освіти у порівнянні з іншими країнами, згідно з якими Україна посідала місця від 70-го до 25-го в один і той самий період. Безперечно, методики оцінювання окремих країн і їх ранжування у різних дослідженнях можуть бути різними, однак такі великі відмінності у кінцевих результатах не можуть не викликати сумнівів. Очевидно, що по-справжньому об'єктивним безпосереднім критерієм якості вищої освіти тієї чи іншої країни є кількість студентів з інших країн, що навчаються у її вищих навчальних закладах. Проте у світовому масштабі академічна мобільність студентів, незважаючи на високі темпи зростання, досі залишається швидше винятком, ніж правилом: 2010 року лише 4,1 млн з понад 150 млн загальноосвітової кількості студентів навчалася за межами своїх країн (менше 3 %). При цьому близько половини студентів, що навчаються за межами своїх країн, – це студенти з Китаю, Індії, Південної Кореї та інших країн Азії. Тобто вища освіта, на відміну від фінансових і товарних ринків, значно менше зазнає впливу глобалізації. Як і раніше, вища освіта залишається переважно національною й регіональною, і, таким чином, конкурентні рейтинги ВНЗ різних країн поки що мають доволі умовний характер. Безперечно, поточне становище може змінитися, однак, з огляду на масштаби та інерційність галузі, суттєві зміни навряд чи відбудуться упродовж найближчих років.

Потужним імпульсом удосконалення системи вищої освіти в Україні стане її входження до Зони європейської освіти. Пропозиції, які розглянуто і які виконують у межах Болонського процесу, охоплюють шість ключових позицій:

1. Двоциклове навчання. Пропонується запровадити два цикли навчання: 1-й – до одержання першого академічного ступеня і 2-й – після його одержання. При цьому навчання у 1-му циклі має тривати не менше 3-х і не більше 4-х років. Навчання впродовж другого циклу передбачає здобуття ступеня магістра (через 1–2 роки навчання після одержання ступеня бакалавра) або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання 7–8 років).
2. Кредитна система. Передбачає у всіх національних системах освіти систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. За основу пропонується прийняти ECTS, зробивши її нагромаджувальною системою, здатною працювати в межах концепції "навчання впродовж усього життя".
3. Контроль якості освіти. Передбачається організація акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка ґрунтуватиметься не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, що отримали випускники. Одночасно встановлять стандарти транснаціональної освіти.
4. Розширення мобільності. На основі виконання попередніх пунктів передбачається істотний розвиток мобільності студентів. Окрім того, ставиться питання про розширення мобільності викладацького складу для взаємного збагачення європейським досвідом. Передбачається зміна національних законодавчих актів у сфері працевлаштування іноземців.
5. Забезпечення працевлаштування випускників. Одним із важливих положень Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат: знання й уміння випускників повинні бути застосовані і практично використані на користь усієї Європи. Усі академічні ступені й інші кваліфікації мають бути затребувані європейським ринком праці, а професійне визнання кваліфікацій має бути спрощене. Для забезпечення визнання кваліфікацій планується повсюдне використання додатка до диплома, який рекомендований ЮНЕСКО.
6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти. Одним із основних завдань, що має бути розв'язане в межах Болонського процесу, є залучення до Європи більшої кількості студентів з інших регіонів світу. Існує думка, що запровадження загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної нагромаджувальної системи, легкодоступних кваліфікацій тощо сприятиме підвищенню інтересу європейських та інших громадян до вищої освіти.
7. Важливість соціального аспекту Болонського процесу. Необхідність збільшення конкурентоспроможності повинна відповідати меті покращення соціальних характеристик загальноєвропейського простору вищої освіти. Це передбачає зміцнення соціальних зв'язків і зменшення нерівності за статевими ознаками як на національному, так і на загальноєвропейському рівні.
8. Забезпечення тісніших зв'язків між вищою освітою та дослідними системами в кожній з країн-учасниць. Загальноєвропейський простір вищої освіти на цьому початковому етапі здобуває

велику користь від спільної діяльності з європейським дослідним простором, цим самим зміцнюючи фундамент для Європи Знань.

Реалізація вище запропонованих пунктів підвищить ефективність наукової та міжнародної діяльності вищих навчальних закладів, забезпечить високий науково-технічний рівень досліджень та інновацій у сфері фундаментальних і прикладних робіт; розширить масштаби міжнародного співробітництва університетів в області науки та освіти. [7]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України Про освіту. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
2. Освіта України в XXI столітті: проблеми та перспективи розвитку. - Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-13090-1.html>
3. College Enrollment and Work Activity of 2012 High School Graduates // US Bureau of Labor Statistics, April 17, 2013 [Electronic resource]. - Режим доступу: <http://www.bls.gov/news.release/hsgec.nr0.htm>
4. The Most Educated Countries in the World // Edu-Active.com, 21.09.2013 [Electronic resource]. - Режим доступу: <http://www.edu-active.com/news/2013/sep/21/most-educated-countries-wg2orld.html>
5. Рівень освіти населення у відповідних вікових групах // Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2010/gdn/sdh/dod_06.htm
6. Молодь України: від освіти до праці / [Оксамитна С., Виноградов О., Малиш Л., Марценюк Т.; за ред. С. Оксамитної]. – К.: ВПЦ НАУКМА, 2010. – с. 18.
7. Напрями вдосконалення вищої освіти і Болонський процес. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/70127/pedagogika/napryami_vdoskonalennya_vischoyi_osviti_bolonskiy_protses

Пляцок Марина Сергіївна — студентка групи Б-16мс, факультет будівництва теплоенергетики та газопостачання, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: b16ms.plyatsok@gmail.com

Науковий керівник: **Корнієнко Валерій Олександрович** — кандидат історичних наук, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно-політичних наук, академік Української Академії політичних наук. Вінницький національний технічний університет, Вінниця. e-mail: valkorney@gmail.com

Plyatsok Marina - student of the group B-16ms, faculty of heat and power engineering and gas supply, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: b16ms.plyatsok@gmail.com

Supervisor: **Kornienko Valeriy Aleksandrovich** - candidate of historical sciences, doctor of political sciences, professor, head of the department of social and political sciences, academician of the Ukrainian Academy of Political Sciences. Vinnitsa National Technical University, Vinnytsia. e-mail: valkorney@gmail.com